

Seksuaalirikokset ja niiden käsittely tuomioistuimissa – käytännönläheinen katsaus uudistettuun seksuaalirikoslainsäädäntöön

Lakimies
3-4/2023
s. 607-611

Antti Tapanila
Seksuaalirikokset ja oikeudenkäynti
Alma Talent 2023. 326 sivua.

1. Teoksen aihe, rakenne ja kohderyhmä

Antti Tapanila käsittelee teoksessaan Seksuaalirikokset ja oikeudenkäynti seksuaalirikoksia ja niihin liittyviä oikeusprosesseja rikos- ja prosessioikeudellisesta näkökulmasta. Vuoden 2023 alusta voimaan tullut seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus tekee aiheesta erittäin ajankohtaisen. Tuore uudistus tekee aiheesta kuitenkin myös haastavan. Kun uuteen lainsäädäntöön pohjautuvaa oikeuskäytäntöä ei ole ja uutta lainsäädäntöä käsittelevää tutkimustakin on saatavilla vain rajallisesti, muodostuu lainvalmisteluaineisto, erityisesti hallituksen esitys, helposti keskeisimmäksi osaksi lähdeaineistoa. Tämä näkyy paikoin myös Tapanilan työssä.

Tapanilan teos jakautuu seitsemään päälukuun, joista ensimmäinen on lyhyt johdanto. Toisessa ja kolmannessa pääluvussa Tapanila käy läpi aiheen kannalta keskeisiä määritelmiä ja seksuaalirikosten tunnusmerkistöjä rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Neljännessä ja viidennessä luvussa tarkastelun kohteena on oikeusprosessi seksuaalirikostapauksissa alkaen esitutkinnasta ja päättyen tuomioon. Kuudennessa pääluvussa Tapanila tarkastelee seksuaalirikosten seuraamuksia. Lopuksi työssä on lyhyt johtopäätösjakso. Rakenne on selkeä ja johdonmukainen, ja teos on erittäin helppolukuinen. Käsiteltäviä asioita on teoksen laajuuteen nähden kuitenkin paljon, mikä tarkoittaa, että asioiden tarkastelu jää paikoin suppeaksi ja pintapuoliseksi.

Tapanilan teos on hyvin käytännönläheinen, ja tekstissä näkyy selvästi Tapanilan pitkä kokemus tuomarin tehtävistä. Kuten teoksen takakansitekstistään ilmenee, teos on tarkoitettu ennen kaikkea käsikirjaksi asianajajille, syyttäjille ja tuomareille. Tällaiseksi teos soveltuukin, sillä se on varsin kattava yleiskuvaus uusista seksuaalirikostunnusmerkistöistä ja seksuaalirikostapausten käsittelystä tuomioistuimissa.

2. Aiheen rikosoikeudellinen tarkastelu teoksessa

Teoksen luvuissa 2 ja 3 käydään läpi keskeisten seksuaalirikosoikeudellisten käsitteiden määritelmät ja uudistetut seksuaalirikostunnusmerkitöt. Tältä osin teos on varsin kuvaileva ja tuo vähän uutta suhteessa siihen, mitä lain esitöissä ja aiemmassa kirjallisuudessa on aiheesta esitetty. Teoksen kattavuuden näkökulmasta on sinänsä perusteltua, että kaikki seksuaalirikostunnusmerkitöt käydään jollain tarkkuudella läpi. Toisaalta myös tarkastelun rajaamista tiettyihin tuomioistuimissa yleisimmin esiintyviin tunnusmerkistöihin olisi kuitenkin voinut harkita. Nyt joidenkin tunnusmerkistöjen käsittely jää kuvailevaksi ja suppeaksi eikä niihin juuri palata myöskään oikeusprosessia koskevassa tarkastelussa.

Tapanila esittelee teoksessaan monia korkeimman oikeuden ja alempien oikeusasteiden ratkaisuja. Oikeustapausten tarkastelu onkin itsenäisin osa teoksen alkuosan rikosoikeudellista tarkastelua. Paikoin tapauksia olisi kuitenkin voinut kuvata ja analysoida laajemminkin. Tapanilan teos kuitenkin osoittaa havainnollisesti sen, että aiempi seksuaalirikoksia koskeva oikeuskäytäntö on monilta osin edelleen relevanttia, vaikka lainsäädäntöä onkin tietyiltä osin merkittävästi muutettu.

Teoksessa on joitakin pieniä epätarkkuuksia. Sivulla 19 esimerkiksi mainitaan pelkotilan olevan uusi tunnusmerkistökäsite. Pelkotilasta aiheutunut puolustuskyvyttömyys oli kuitenkin mukana myös aiemmassa tunnusmerkistössä, joskin kyseisen tunnusmerkistökäsitteen tulkintaa on pyritty uudistuksen yhteydessä annetun hallituksen esityksen perusteluissa päivittämään. Sivulla 44 viitataan kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneisiin lapsiin kohdistuneita tekoja käsiteltäessä samassa taloudessa asumista koskevaan edellytykseen, vaikka tämä edellytys on uudistuksen yhteydessä poistettu. Sivulla 52 sukupuoliyhteyden täytyminen sidotaan edelleen tunkeutumiseen, vaikka uudistetun säännöksen mukaan sukupuoliyhteyden kriteerin täyttää jo toisen sukuelimen sukuelimellä tapahtuva kosketteleminen. Sivulla 87–88 Tapanila on käynyt läpi ihmiskauppaan liittyvää korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 2014:80 huomioimatta sitä, että kyseisessä tapauksessa arvioitiin säännöksessä aiemmin ollutta valtaaan ottamista koskenutta tekemuotoa eikä säännöksessä nykyisin olevaa määräysvaltaan ottamista.

Joistakin kysymyksistä on Tapanilan työssä esitetty hallituksen esityksen perustelulausumista poikkeavia tulkintoja ilman, että tekstikohdista ilmenisi, onko kyse siitä, ettei kyseisiä hallituksen esityksen lausumia ole huomattu, vai siitä, että kirjoittaja on omaksunut asiassa esityölausumista poikkeavan tulkinnan. Esimerkkinä tästä voidaan mainita, että Tapanilan teoksen sivuilla 52–53 osallisuus kysymyksiä on arvioitu toisin kuin hallituksen esityksessä, jonka mukaan raiskauksesta voitaisiin edelleen tuomita tekijänä myös henkilö, joka ei itse ole

ollut sukupuoliyhteydessä asianomistajan kanssa.¹ Myös seksuaalisen hyväksikäytön määritelmään liittyvää vaatimusta aseman hyväksikäytöstä Tapanila tulkitsee hallituksen esityksessä esitettyä tiukemmin.²

Tapanila kirjoittaa hyvää ja helppolukuista oikeudellista asiakieltä, mutta joitakin terminologisia valintoja olisi voinut vielä pohtia. Selvin esimerkki tästä on ”lapsiporno”-termi, jota suomalaisessa oikeudellisessa keskustelussa nykyisin harvoin käytetään, lähinnä siksi, että sen katsotaan liittävän lasta seksuaalisesti esittävien kuvien hallussapidon ja levittämisen pikemminkin osaksi vapaaehtoista pornografiateollisuutta kuin vakavaa lapsen seksuaalista riistoa koskevaa keskustelua.

3. Oikeusprosessi ja seksuaalirikosten seuraamukset

Tapanilan teoksen merkittävin uutuusarvo on prosessioikeudellisia kysymyksiä käsittelevillä 4. ja 5. luvuilla. Näissä luvuissa käsitellään kootusti seksuaalirikosprosessien kannalta keskeisiä kysymyksiä. Käsitely on sidottu hyvin aiheeseen, ja Tapanila hyödyntää tarkastelussa omaa kokemustaan tällaisten rikosten käsitteystä. Teoksessa esitetäänkin monipuolista ja vahvaan käytännön kokemukseen perustuvaa pohdintaa esimerkiksi tuomioistuimen kokoonpanosta, oikeudenkäyntiaineiston ja käsittelyn salassapidosta sekä näytön arvioimisesta.

Prosessioikeudellisten kysymysten käsittely on paikoin varsin yksityiskohdista, mutta esimerkiksi kuulemista käsittelevissä luvuissa olisi voinut analysoida myös seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen mahdollisia vaikutuksia kuulustelukäytäntöihin. Tapanila tosin ottaa tähän asiaan kantaa myöhemmin työn johtopäätösluvussa, jossa hän toteaa, ettei tunnusmerkistötekijöiden muuttaminen välttämättä vaikuta ratkaisevasti siihen, miten seksuaalirikostapauksia käytännössä tutkitaan.³

Epätarkkana voi pitää sivulla 152 olevaa mainintaa, jonka mukaan raiskausrikoksesta epäillyn ei katsottaisi toimineen tahallisesti, jos asianomistaja ei ole tekotilanteessa tuonut tekijälle mitenkään ilmi seksistä kieltäytymistään. Selvää kuitenkin on, ettei uusi tunnusmerkistö edellytä nimenomaista kieltäytymistä sukupuoliyhteydestä. Tämä epätarkkuus on erityisen harmillinen siksi, että tämä uuden lainsäädännön virheellinen tulkinta esitetään teoksessa mahdollisena perusteena esitutkinnan rajoittamiselle raiskaustapauksissa.

1. Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi 13/2022 vp, s. 105.

2. Tapanila 2023, s. 75. Vrt. HE 13/2022 vp, s. 114.

3. Tapanila 2023, s. 312.

Seksuaalirikosten seuraamuksia koskevassa luvussa 6 Tapanila esittää taulukoiden muodossa varsin yksityiskohtaisia suosituksiaan siitä, millaisia rangaistuksia erilaisissa seksuaalirikostapauksissa tulisi tuomita. Tällaisille kannanotoille on varmasti tuomioistuinlaitoksessa tarvetta, kun otetaan huomioon se, että seksuaalirikoksiin liittyvästä oikeus- ja rangaistuskäytännöstä on saatavilla vain rajoitetusti tietoa julkisista tietolähteistä ja että myös tuomioistuinlaitoksen sisäisessä tiedonvaihdossa on tältä osin kehittämisen varaa. Näin yksityiskohtaisten seuraamussuositusten esittäminen on kuitenkin omiaan herättämään myös kysymyksiä etenkin lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten tapauksessa, sillä näitä rikoksia koskevat näkemykset eivät uudistuksen yhteydessä tehtyjen rangaistusasteikkojen muutosten vuoksi voi pohjautua suoraan aiempaan oikeuskäytäntöön. Toivoa siksi sopii, että teokseen tarttuva aloitteleva tuomari muistaa esitetyissä suosituksissa olevan kyse vain yksittäisen tutkijan esittämistä suosituksista, joiden oikeuslähdeperusta jää osin ohueksi.

Seksuaalirikosten rangaistustasoa yleisemmin arvioidessaan Tapanila nostaa vertailukohtana esiin huumausainerikoksista määrätyt rangaistukset.⁴ Tällaista vertailukohtaa on käytetty aiemminkin, mutta kovin osuvana sitä ei voi pitää, kun otetaan huomioon, että huumausainerikokset ovat olleet suomalaisessa rangaistusten määräämiskäytännössä selvästi erikoistapaus. Ilmeisempi ja perustelumpi vertailukohta olisivatkin muut henkilöön kohdistuvat rikokset ja niiden rangaistuskäytäntö.

4. Lopuksi

Tapanila on tarttunut tärkeään mutta myös hyvin haastavaan tehtävään ryhtyessään kirjoittamaan teosta juuri uudistetuista säännöksistä, joista ei ole vielä olemassa oikeuskäytäntöä. Kirjoittaja on onnistunut tässä tehtävässään jossain määrin vaihtelevasti. Etenkin teoksen rikosoikeudellinen osuus jää kuvailevaksi ja olisi epäilemättä hyötynyt aiheen ja tarkastelun rajaamisesta. Aiheen prosessuaalisessa tarkastelussa on selvästi itsenäisempi ote, ja tässä yhteydessä kirjoittaja pystyy hyödyntämään hyvin kokemuksiaan tuomarina. Esiin tuodaan myös tuomioistuinten sisäisiä käytänteitä, joista ulkopuolisen olisi muutoin vaikea saada käsitystä.

Arvokasta on myös se, kuinka Tapanila työssään korostaa asianomistajan hienotunteista ja kunnioittavaa kohtelua sekä omalta osaltaan myös pyrkii kitkemään raiskausrikoksiin liittyviä myyttejä ja virhekäsityksiä. Käsillä olevan teoksen tärkein anti lienee siinä, että myös aiheeseen syvällisemmin perehtymä-

4. Tapanila 2023, s. 278.

tön lukija saa siitä varsin tiiviissä ja helposti omaksuttavassa muodossa ajantasaista tietoa seksuaalirikoksista ja niiden käsittelystä oikeusprosessissa.

Minna Kimpimäki